

מחולקים זה מזה לעומת שאלת הפרסום והחשאיית. בבשמים שנינו: כשהוא שוחק אומר הדק היטב, היטב הדק, מפני שהקול יפה לבשמים. ואצל היין שנינו גזבר הקיש בקנה, ועל השאלה 'ולימא ליה מימר' אמרו: מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר ריו"ח כשם שהדיבור יפה לבשמים כך דיבור רע ליין. – הקול והפרסום לצורך הכרותם של האידיאלים הם יפים מאד, אבל מצד המעשים יותר יפה היא הצניעות'.

(מתוך מאמרי הראי"ה, עמ' 238. ע"ע בספר צאן קדשים כאן ובערוך לנר כריתות ה)

(ע"ב) 'אמר ר' יוסי: למה נקוד וי"ו...' –

במקומות ספורים מובאת בש"ס (בבלי וירושלמי) דרשה זו של הניקוד שעל גבי האותיות;

ארבעה מהם מובאים בשם רבי יוסי – כאן, בברכות ד. בפסחים צג: ובב"מ פז.

במקום אחד דרש כן רבי יהודה (סנהדרין מג:). במקום אחד – רבי יוסי בר רב חוני (נזיר כג. ובמקבילה),

ובמקום אחד מובאת דרשה זו בסתמא – בכורות ד.

[במדרשים מובאים דרשות אלו למכביר. וע' במסכת סופרים ו באבות דרבי נתן לד – רשימת דרשות הניקוד שע"ג האותיות]

(עפ"י בדיקת מחשב).

דף פח

ז'הכא במלאים קא מיפלגי, מאן דאמר מלמעלה למטה קא סבר מלאים – שלא יחסר ושלא יותר, ומאן דאמר ממטה למעלה, מלאים – שלא יחסר, אבל יותר מלאים קרינא ביה'. ואם תאמר, למה לנו להרבות במחלוקת ולומר שנחלקו בפירוש 'מלאים', נאמר שלדעת הכל 'מלאים' – שלא יחסר ושלא יותר משמע, אלא שהאומר מלמעלה למטה סובר שכך נמסר למשה מסיני, למדוד לפי המדה הקטנה, וממילא כל המדות הן גדולות מעט יותר, אבל אין כאן יתרון ותוספת כלל, כי כך היא המדה שנצטוו בה?

ויש לומר, מה שיש בשני חצאים מעט יותר מכלי אחד שלם היינו לפי שאי אפשר לצמצם ודרך המודד להעדיף מעט, והרי העודפים מצטרפים, אבל כל זה רק אם ניתנה הרשות להוסיף, אבל אם אין רשאי להוסיף, הלא כך יש לומר שהוא חסר כמו שיש לומר שהוא יתר (טהרת הקדש).

לפי"ז יש להקשות להפך, נאמר שלכו"ע רשאי לייתר, ומחלוקתם היא האם משערים לפי המדה הקטנה, והרי מצטרפים כל העודפים שייתר, או משערים לפי הגדולה ואין כאן תוספת העודפים.

אכן רש"י (כת"י) מפרש שהייתור נעשה על ידי הקצף ('אופיא') שנוצר מהשפיכה המהירה מכלי קטן לגדול, ולא משום שאי אפשר לצמצם. ומוכן לפי זה דהא בהא תליא, היות שנאמר למשה למדוד על ידי הכלי הקטן, ממילא יש לשמוע מזה שרשאי לייתר, כי כן הדרך כשמודדים מכלים קטנים מתוסף הנפת, אבל אם נצטוו למדוד לפי הגדול, מהי תיתי לומר שרשאי לייתר. משמע בתוס' שלדברי הכל אי אפשר להוסיף על המדה אלא כשיעור בירוצין. וכן הכריח החזון-איש (כו,ד) מכמה מקומות (ע"ש ובקרבן אורה).

'ששה לפר וארבעה לאיל ושלשה לכבש'. אין זה המשך לפירוט השימושים של מידת הלוג, שהיו מודדים בה שש פעמים לפר וארבע לאיל ושלש לכבש – כי הן היין הן השמן היו מודדים במידות מיוחדות לכל אחד, לפר לאיל ולכבש (כמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה. ומה שאמר התנא 'שבו היה מודד לכל

המנחות' הכוונה לכל המנחות שדינן בעשרון, או שנדב להביא כמה עשרונות, אבל אין בכלל זה מנחת נסכים שאמרה תורה מידתה לפר ולאיל. 'מנחה טהורה', אלא בא התנא לפרש כמה הן מדות חצי ההין שלישית ההין ורבע ההין שאמרה תורה, ולמה היו משמשות אותן מידות – לפר, לאיל ולכבש. ולכך שינה התנא בלשונו, שעד עתה הוא מונה והולך מן הקטן אל הגדול, ועתה מונה פר ואיל וכבש – שלא נחשוב שכל זה המשך לרישא לומר מה היו המידות משמשות, אלא הרי זה כענין חדש לבאר השיעורין, ובענין זה מתחיל למנות מלמעלה למטה [שהרי תנא דידן סובר הין נמסר למשה ומזה מדדו את שאר המדות] (עפ"י טהרת הקדש).

ולענין סולת דרשו לעיל (פז): שלא ימדוד בשל שלשה לפר אלא בעשרון עשרון, וגורת הכתוב היא בסולת, אבל בנסכים נאמרה הלכה של שבע כלי לח. ולענין שאר מנחות כיון שלא נקבעו להן מידות אחרות, חזר דינם להימדד בלוג, כסולת.

(ע"ב) 'אי מצורע – חוץ הוא... שבה היה מודד לחביתי כהן גדול'. ואם תאמר, מאחר שמשחו את הכלי ונתקדש, כיצד נשתמשו בו למים של מצורע, והלא ייפסלו ביוצא? יש לומר שאין הכלים מקדשים אלא את הראוי להם, אבל כאן שהמים מיועדים לחוץ, אין נתינתם בכלי לשם קידוש אלא לשם מדידה בעלמא, ואין הכלי מקדש באופן זה ('חדושי הרשב"א').

ובשפת אמת צידד שמא מדדו למצורע בכלי חול, אלא שמפורש ברמב"ם שהמים למצורע ולסוטה נמדדו בכלי קודש, וכן משמע מדברי המשנה. ועוד כתב: 'וגם באמת חידוש גדול לומר דהביא מים שנמדד בכלי קודש לכל בתים שהיו בכל ערי ישראל, דגם נגעי בתים צריך טהרת הצפור והמים. וצ"ע'. וע"ע ביד דוד. ולענין שמן לתודה – גם כן אפשר שלא נתכוונו לקדש בכלי, ולכך לא נתקדש הלחם עד שישחט הזבת. ע' זבת תודה. וע"ע בענין זה בספר חדושים ובאורים טו.

'אמר ליה רבי חייא, שבה היה מודד לחביתי כהן גדול רביעית שמן לכל חלה וחלה'. ואם תאמר, מדוע לא נשנה זאת במשנה בכלל שימושי הרביעית, והלא זהו הטעם לקידוש הרביעית? ויש לומר, אם משום קידוש חלות החביתין, לא היו עושים כלי משל ציבור אלא הכהן הגדול היה מביא משלו. ורק בגלל השימושים האחרים הובא משל ציבור (עפ"י שפת אמת).

'שבה היה מודד לחביתי כהן גדול רביעית שמן לכל חלה וחלה'. אף על פי שכבר נתקדש השמן, שהרי ניתן השמן כולו עם הסולת בביסה, אעפ"כ גנאי הוא להוציא מכלי קדש לכלי חול, הלכך קדשו את כלי הרביעית כדי שיהיו כלי קדש (כן נראה עפ"י תוס' לעיל ח ד"ה ולר"ח).

וכן צריך לומר לענין לוג ומחצה לר' שמעון, שנועדה לחלוקת מנחת החביתין, כמו שאמרו לעיל – מדוע נמשחה והלא כבר נתקדש השמן כולו בביסה? – אלא לפי שגנאי להוציא מכלי קדש לכלי חול. וע' משל"מ (מע"ק יג) וטהרת הקדש ושפת אמת לעיל בע"א.

זכי תימא דמשער ליה, אם כן שבע מדות?! נפיש להו מדות טובא?! – שמסתבר שאם ההוספה נועדה רק כדי להשלים, אין להוסיף אפילו מעט יותר וצריך לדייק במדה, הלכך נפיש להו מידות טובא (עפ"י חדושים ובאורים יב).

'רבי נחמיה אומר: מנורה היתה באה מן הככר, ולא נרותיה...' פירוש, בתי הקיבול של השמן לא היו מחוברים אל המנורה, והיו מסירים אותם ממנה לצורך ההטבה (וכן הוא לשון 'נרות' בדברי רז"ל בשאר מקומות – בתי קיבול לשמן. ע' שו"ת הריב"ש תי).

‘סלקא דעתך אמינא הואיל ופי נרות אשחורי משחר, התורה חסה על ממונן של ישראל’. משמע מכאן שכשהיה משחיר הרבה היו צריכים לעשות מנורה חדשה, שאם לא תאמר כן מה חסרון יש כאן. וצריך עיון (שפת אמת).

מש"כ 'מנורה חדשה' היינו לפי הדעה שהנרות בכלל מקשה, אבל בגמרא כאן דיברו לרבי יהושע בן קרחה, ולדבריו אין צריך לחדש אלא הנרות.

ולגוף הדבר לכאורה י"ל שעצם השחרות לזהב טהור הוא הפסדו, ולא משום החלפה.

‘אמר רבי אבא אמר רבי חנינא אמר רבי: נר שכבתה נידשן השמן נידשנה הפתילה’. רש"י מפרש שכבה הנר באמצע הלילה. והרשב"א (בשו"ת, עט שט) חולק וסובר שכבה באמצע הלילה אינו טעון דישון והטבה אלא חזור ומדליק באותו השמן ובאותה הפתילה ודיו – שהרי לא מצינו הטבה בלילה [ובספר מנחת חינוך (צח) כתב שלדעת הרשב"א אם כבו בלילה – אין צריך להדליקה. וכבר תמה החזו"א (לז) הלא הרשב"א לא כתב אלא שאין צורך בדישון רק חזור ומדליק, שודאי מצותן מערב עד בקר]. והגרי"ז הלוי זצ"ל (בספרו, ריש הל' תמידין ומוספין) האריך לבאר דברי רש"י על פי מה שייסד שם שמלבד דין הטבה המתייחס לנרות המנורה, עוד יש חלות דין בגופו של דשן, שטעון דישון והנחה אצל המזובה, וכלפי דין זה לא נאמר זמן מוגבל, בבקר, אלא כל אימת שכבה, חל עליו שם 'דשן' להיטען דישון (וע"ע תוספת באור בענין זה בספר בית ישי קכג).

– ב'חדושי הרשב"א' משמע, רק אם נתלכלך השמן מאפר הפתילה ונעשה 'דשן', רק אז מחליפים אותו. (וכן יש לדייק מרש"י כת"י [וכן יש לפרש בלשון הרמב"ם בפירוש המשנה מעילה ג, ד ותמיד ד, א שהזכיר רק אפר]. ובוה יש ליישב קושית השפת-אמת על דברי הבית-יוסף (ריש הל' חנוכה) שבנס השמן שבחנוכה, בכל יום נשאר שמן בנרות ולא נתמעט – והלא מבוואר כאן שצריך להחליפו בשמן אחר. אבל לפי באור הרשב"א אין דין זה אמור אלא בשנעשה כ'דשן' ולא כשהוא נקי.

בזבח תודה (תמיד פ"ג) כתב 'ואף שפירוש זה יפה מאד, סוגית הגמ' שם – כאן במנחות) לא אתיא שפיר כל כך, ע"ש. וצ"ע'.

‘זמניחן באוהל’. ש"מ צ"ל 'באהל' [כגרסה שברש"י כת"י] והכוונה לצמח אֶהָל שהיה משמש לניקוי (כמו במו"ק יז: ומכבס כסותו... ולא בנתר ולא באהל). היו מניחים את הנרות בחומר המופק מאותו צמח (כן שמעתי לפרש מהרי"ד ויזר שליט"א). ואפשר שמש"כ רש"י 'באהל' – במקדש' אין כוונתו לפרש מלשון אוהל, אלא ציין היכן מניחו לניקוי, במקדש.

פרפראות

‘אמר ליה רבי שמעון ברבי: שבו היה מחלק חצי לוג שמן לכל נר ונר. אמר לו: נר ישראל, כך היה’ –

‘ותלמיד חכם שבדור שהוא ראש הדור, הוא הממשיך במעשיו ובלמודו ובמחשבתו שפע לכל הדור... וכפי ההלכות המתחדשות מפי התלמיד-חכם שבדור באיזה מעניני התורה שהוא עסוק, כן הוא פירות השפע הנמשך לכל הדור על ידו.

וזה שאיתא במנחות: 'נר ישראל' ובתוס' (ד"ה נר). 'משום דאיירי במידי דאורה, כגון הכא בנרות

והתם בלבונה – רצה לומר, שעל ידי שחידש דבר בהלכה בענין אור דמנורה ודירח – המאור
 ישראל מונין לו (סוכה כט.). על ידי זה המשיך אורה לכל ישראל ועל כן נקרא באותה שעה 'נר
 ישראל'. וזה שכתב רש"י (ערכין י): שאתה מאיר עיני חכמים – היינו דעל ידי זה המשיך אורה
 לחכמים, שזהו עיקר האורה – זו תורה (כמו שאמרו במגילה טז). [ומצאתי גם בספר צמח דוד
 על התורה (בהעלותך ד"ז רע"ג) שפירש כן ע"ש], וכיוצא בו בכל חידוש דאורייתא שתלמיד ותיק
 עתיד לחדש, והן השמים חדשים וארץ חדשה שאיתא בזהר הקדוש (ח"א ה.) דנעשה, היינו
 השפעות חדשות לשמים וארץ וכל צאצאיהם בכללם'.

(מתוך דברי סופרים לר"צ הכהן בה. והשוה: צדקת הצדיק צ; רטז)

דף פט

'אין לך עבודה שכשירה מערב עד בקר אלא זו בלבד'. אין הכוונה לומר שהיא עבודה שכשירה מערב
 עד בקר – שהרי מצות הדלקה בין הערבים ככתוב, ואם המתין עד הערב כבר ביטל מצות עשה [אלא
 שמכל מקום חייב עדיין להדליקה, וכמו נר שכבה – מדליקה כל הלילה כדלעיל].

(ובזה סרה קושית 'מקדש דוד' (כא,א) מדוע הדלקת נרות דוחה שבת והלא אפשר להדליק במוצאי שבת שהרי כשר להדליק
 מערב עד בוקר – דליתא, שזמן מצות ההדלקה מבעוד יום דוקא).

ואפשר לפרש שזה שאמר 'כשירה מערב עד בקר' – שאם לא הדליק, מדליק והולך כל הלילה. וכן פירש
 השואל ז"ל בתשובת הרשב"א (שט).

אבל הרשב"א השיב שאין זה הפירוש, שהרי בגמרא (פסחים נט.) למדו מהכתוב הוזה שהדלקת הנרות היא
 עבודה המאוחרת ואין אחריה עבודה, אלא זהו פירוש מערב עד בקר – בעבודה זו שובתות העבודות
 עד בקר (עפ"י חזון איש ל,ז). וכן יש לפרש לשון רש"י בנבחים יא סע"ב. אך צ"ע לפירוש זה בכונת התוס' כאן ובלשונם.
 וע"ע בגבורת ארי יא טו. ובהו"א לו,ה).

'איכא דאמרי מלמעלה למטה שיערו, ואיכא דאמרי ממטה למעלה שיערו'. ונפקא מינה, שלפי
 הדעה ששיערו מלמעלה למטה, מותר לתת שמן יותר מחצי לוג לכל נר, הגם שיישאר לבוקר, שאין
 עניות במקום עשירות. ולדעה השניה, התורה חסה על ממונן של ישראל ואין רשות לתת יותר מכדי
 הצורך (עפ"י רבנו גרשום מאור הגולה). וע' בסמוך.

'איכא דאמרי ממטה למעלה שיערו'. צריך עיון, הרי לא קיימו מצות הדלקה כיון שלא היה בנר
 שיעור מערב עד בקר? (ואין לומר ששיערו בשמן חול בנר חול קודם שגמרו את המנורה – שהרי אמרו
 שלכן לא עשו מלמעלה למטה, משום הפסד ממונן של ישראל, והיינו משום שהשמן הנותר בבוקר היה
 לו דין 'מותר' – משמע שבמנורה עצמה בדקו).

ויש לומר, עשו בתחילה פתילה דקה ואחר כך העבו אותה והוסיפו שמן, עד שמצאו חצי לוג שמן בליל
 טבת בפתילה בינונית (חזו"א ל,ז).

א. נקט בפשיטות שצריך כמות שמן מלאה בזמן ההדלקה – וכמו שכתבו הפוסקים (רא"ש פ"ב דשבת; תשו"ע תרעה,ב)
 לענין נר חנוכה.

ואולם מדברי כמה ראשונים (ע' מאירי פ"ב דשבת ועוד) שתרצו הקושיא מדוע עושים חנוכה שמונה ימים ולא שבעה, לפי